

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/467,Uroczysta-promocja-Drugiego-Numeru-Magazynu-Jus-et-Lex-pt-Rozliczenie-z-przeszlo.html>
03.04.2026, 10:00

Uroczysta promocja Drugiego Numeru Magazynu „Jus et Lex” pt. Rozliczenie z przeszłością - Warszawa, 30 września 2003 r.

02.10.2003

Grono polskich i zagranicznych uczonych i teoretyków prawa przystąpiło w 2001 roku do wydawania nowego czasopisma prawniczego, zatytułowanego „Ius et Lex”.

Celem powołania magazynu, którego ideę programową określa już sam tytuł jest przede wszystkim:

- rozwój rodzimej twórczości z zakresu nauk prawnych;

- propagowanie szeroko pojętej kultury prawnej przez nawiązywanie do aktualnych osiągnięć światowej myśli prawniczej;

- dążenie do zmiany sposobu myślenia o prawie i jego stosowaniu, bez której prosta implementacja prawa europejskiego na grunt polski nie będzie możliwa.

Czasopismo publikuje numery „tematyczne”, w całości poświęcone najważniejszym problemom prawa. Pierwszy numer poświęcony był relacji kategorii „ius” do „lex”. Kolejny numer poświęcono odpowiedzialności za zbrodnie minionych systemów i rozliczaniu się z przeszłością na gruncie prawnym.

Promocję „Ius et Lex” w Instytucie Pamięci Narodowej rozpoczęły wystąpienia Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej prof. Leona Kieresa oraz dr Janusza Kochanowskiego, redaktora naczelnego „Ius et Lex”. Wykład wprowadzający do problematyki numeru wygłosił Ojciec Prowincjał Maciej Zięba.

Zasadniczym problemem jest jednak pytanie: Czy zbrodnie minionych systemów wymagają rozliczenia i pociągnięcia do odpowiedzialności ich sprawców, czy też lepiej o nich zapomnieć lub znaleźć dla nich zastępcze formy zadośćuczynienia? Mogłyby nimi być znane z praktyki niektórych krajów komisje prawdy i pojednania narodowego. Jest to pytanie, które każdorazowo powstaje w momencie przechodzenia od systemu totalitarnego do ustroju demokratycznego, od państwa opartego na zbrodni i bezprawiu do państwa, które ma być rządzone prawem.

(Ze Wstępu dr. Janusza Kochanowskiego)

Serwis fotograficzny:

Foto 1. Otwarcie sesji promocyjnej (od lewej): dr Janusz Kochanowski, Ojciec Prowincjał Maciej Zięba, prof. Leon Kieres

Foto 2. Słowo wprowadzające do Drugiego Numeru: dr Janusz Kochanowski, Ojciec Prowincjał

Maciej Zięba

Foto 3. Wykład Ojca Macieja Zięby

Foto 4. prof. Leon Kieres, poseł Jan Rokita, Ojciec Maciej Zięba

Foto 5. dr Janusz Kochanowski, prof. Leon Kieres

Foto 6. prof. Wiesław Chrzanowski, prof. Marek Safjan Prezes Trybunału Konstytucyjnego

Foto 7. Zaproszeni goście

Tematy rozpraw zamieszczonych w Drugim Numerze „Ius et Lex”.

Motto „Zohydzą sprawiedliwość w obawie, że zostanie im wymierzona” [Platon]

ROZPRAWY

Diane F. Orentlicher, Obowiązek ukarania poważnych naruszeń praw człowieka w przeszłości.

Autorka stawia tezę, że zasada rządów prawa wymaga dążenia do ukarania zbrodni poprzedniego reżimu. Dowodzi, że również zasady zwyczajowego i traktatowego prawa międzynarodowego zobowiązują do osądzenia przypadków zabójstw bez podstawy prawnej, stosowania tortur i zamierzonych zaginięć. Uznaje przy tym za pożądany dalszy rozwój międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka a i dochodzenia realizacji tego obowiązku przez państwo. Autorka dostrzega dylemat młodych demokracji - wybór między tym, co konieczne dla przetrwania, a obroną zasad, na których opiera się demokracja. Postuluje ograniczony program rozliczenia z przeszłością - ukaranie osób w największym stopniu odpowiedzialnych za zaplanowanie i wprowadzenie systemu przemocy państwowej oraz sprawców bezpośrednich najpoważniejszych naruszeń praw człowieka.

Ruti Teitel, Rządy prawa w czasie transformacji ustrojowej

Autorka odcina się od rozważenia problemu rozrachunku z przeszłością w powiązaniu z normami i pojęciami uniwersalnymi. Jej zdaniem, sprawiedliwość i rządy prawa wymagają przystosowania do szczególnych warunków politycznych okresu demokratyzacji i szerszego kontekstu zachodzących przemian. Analizując stworzone w ten sposób paradygmat prawa, omawia ona ograniczone formy karania i inne praktyki charakterystyczne dla okresu transformacji - zaprzeczając konieczności karania zła poprzedniego reżimu w sposób konwencjonalny. Wskazuje na twórczą rolę prawa w procesie demokratyzacji systemu państwowego i społecznego. Zdaniem autorki, sprawiedliwość okresu transformacji - a zwłaszcza sprawiedliwość historyczna - zmienia rozumienie przez obywateli otaczającej rzeczywistości i w konsekwencji tożsamość polityczną społeczeństwa.

Grażyna Skąpska, Analiza społeczno-kulturowa rozliczenia z przeszłością

Autorka odnotowuje znaczące zróżnicowanie reakcji instytucjonalnych na przypadki łamania praw człowieka, jak też związanej z tym symboliki i retoryki polityczno - prawnej. Tej prawidłowości towarzyszą niejasności w dyskursie publicznym, utrudniające przyjęcie klarownych postaw wobec przeszłości. Podkreślone zostaje w tym kontekście znaczenie obywatelskiego prawa do prawdy i samej prawdy jako podstawy obrachunku z przeszłością. Autorka podejmuje się rekonstrukcji typów idealnych rozliczeń z przeszłością w nawiązaniu do semantyk protestantyzmu, katolicyzmu i prawosławia. W konkluzji wskazuje, że określony kształt rozliczenia z przeszłością zależy od szacunku dla prawa jako systemu opartego na szczególnych wartościach i od tradycji obywatelskich, a gdy tych brak - głęboko zakorzenionych czynników kulturowych.

Michał Płachta, Międzynarodowy Trybunał Karny a komisje prawdy i amnestia narodowa. Jak pogodzić sprawiedliwość retributywną z restytucyjną

Autor zwraca uwagę na problem pogodzenia sprawiedliwości ze stabilizacją polityczną. Wskazuje, że zgoda na amnestie dla sprawców poważnych naruszeń praw człowieka była wielokrotnie ceną za wprowadzenie zmian politycznych. Jego zdaniem, odpowiedzialność nabrała ostatnio doniosłego znaczenia w stosunkach międzynarodowych - jako wyraz pragnienia sprawiedliwości i potrzeby zapobiegania aktom przemocy popełnianym na skalę masową. Zwraca jednak uwagę, że skutki dominującej poprzednio kultury prawie całkowitej bezkarności są długofalowe i poddają się jedynie powolnym zmianom.

Z perspektywy prawa międzynarodowego autor omawia dopuszczalność komisji prawdy i pojednania narodowego oraz amnestii krajowych wobec sprawców poważnych naruszeń praw człowieka. Analizuje rolę tych rozwiązań w kontekście Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego i próbuje wskazać model przyszłych relacji pomiędzy MTK a zbliżonymi do KPiPN organami krajowymi. Postuluje ostatecznie rozwiązywanie antynomii między sprawiedliwością retrybucyjną a restytucyjną przez określone instrumenty i mechanizmy międzynarodowe.

Adam Czarnota, Moralne i prawne problemy odnoszenia się do przeszłości. Między sprawiedliwością retrybucyjną a dystrybucyjną.

Autor stwierdza istnienie moralnego obowiązku zmierzenia się z przeszłością. Jego zdaniem, brak rozliczenia z przeszłością zawsze stwarza w dalszej perspektywie poważne zagrożenia dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i kondycji jednostek. Autor akcentuje w tym kontekście moralny obowiązek publicznego mówienia prawdy oraz jego znaczenie w kształtowaniu postaw obywatelskich i demokratyzacji społeczeństwa. Podkreśla przy tym znaczenie instytucji prawnych zorientowanych na odkrywanie prawdy i inicjowanie procesu konstytucyjnego.

Frederick Hale, Komisja Prawdy i Pojednania w RPA - potencjalne i realne możliwości

Autor przedstawia zarys historii apartheidu w Republice Południowej Afryki oporu, jaki stawił mu Afrykański Kongres Narodowy. Prezentuje genezę powstania, mandat i organizację Komisji Prawdy i Pojednania oraz omawia rzeczywistość, realizację przyjętych celów. Nie stroni od analizowania krytyki działalności KPiP w tym zastrzeżeń co do braku dostatecznych gwarancji proceduralnych. Zwraca uwagę na sformułowane przez KPiP zalecenia dotyczące ustanowienia instytucji które mogłyby wspierać sprawiedliwość społeczną i stabilizację, a także zmniejszyć prawdopodobieństwo wystąpienia rażących naruszeń praw człowieka w przyszłości. Zdaniem autora, szczególnie istotne jest podkreślanie w tych zaleceniach potrzeby promowania publicznej kultury praw człowieka.

Jan-Michael Simon, Przemoc popierana przez państwo. Odpowiedzialność karna a pojednanie

Autor rozważa zależność między odpowiedzialnością karną a pojednaniem narodowym, odwołując się do przykładu Ruandy, Salwadoru i RPA. Rozwiązania przyjęte w dwóch pierwszych krajach wskazują na możliwość istnienia między odpowiedzialnością karną a pojednaniem związku pozytywnego lub negatywnego, w zależności od tego, czy odpowiedzialność karna jest warunkiem pojednania, czy też je faktycznie uniemożliwia. Przypadek RPA oznacza wypracowanie modelu pośredniego, w którym osiągnięciu pojednania miało służyć zarówno zagrożenie karą, jak i odstąpienie od niej w uzasadnionych przypadkach. Konkluzja artykułu sprowadza się do zaprzeczenia stanowisku, że bezkarność w każdym przypadku jest przeszkodą dla pojednania. Towarzyszy jej refleksja, że zasób odpowiedzi, jakimi posługuje się prawo karne w XXI wieku w przypadku przemocy popieranej przez państwo, zwłaszcza przemocy względem zbiorowości jest bardzo ograniczony.

Jerzy Zajadło, Filozofia prawa a prawo karne - studium tzw. Mauerschützen

Autor opisuje zjawisko rozliczania przeszłości byłej NRD, przede wszystkim pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób odpowiedzialnych za powstanie i funkcjonowanie reżimu na granicy wewnątrzniemieckiej. Poddaje analizie orzeczenia Sądu Krajowego w Berlinie, Federalnego Sądu Najwyższego oraz Federalnego Trybunału Konstytucyjnego, zwracając uwagę na fakt wykorzystania w nich tzw. formuły Radbrucha. Polega ona na uznaniu, że w skrajnych wypadkach należy się kierować nie tylko formalną literą prawa, lecz także ogólnoludzkim poczuciem sprawiedliwości (koniecznością przestrzegania podstawowych praw i wolności człowieka). Gdy 22 marca 2001 r. sprawa tzw. strzelców przy murze berlińskim znalazła swój epilog przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu, ten ostatni uznał, że nie złamano podstawowej zasady państwa prawa - nullum crimen, nulla poena sine lege poenali anteriori. Autor stawia zasadnicze pytanie, czy omawiane wyroki są przejawem tzw. sprawiedliwości zwycięzców (Siegerjustiz), czy też może jesteśmy świadkami kształtowania się nowego modelu państwa prawa (Rechtsstaat).

Spencer Zifcak, Rozrachunek z przeszłością. Konstytucyjne ujęcie praw politycznych na Węgrzech i w Czechach

Autor przedstawia pragnienie wynagrodzenia krzywd popełnionych w krajach Europy Środkowo - Wschodniej przez reżim komunistyczny z ograniczeniami wynikającymi z idei państwa prawa. Analizuje retroaktywne rozwiązania prawne - rozciągnięcie odpowiedzialności karnej na motywowane politycznie czyny popełnione w czasach władzy komunistycznej i ustawy lustracyjne - oraz towarzyszące im orzecznictwo konstytucyjne na Węgrzech i w Czechach. Zwraca uwagę na znacząco odmienną praktykę ustawodawczą i orzeczniczą w tych krajach. Wskazuje, że węgierski Trybunał Konstytucyjny przyznał priorytet pewności zasady konstytucyjnej, zaś czeski - sprawiedliwości konstytucyjnej. Zdaniem autora, rozbieżność ta jest związana ze specyfiką przemian politycznych, różnicą w natężeniu represji komunistycznych oraz z odmiennym wyobrażeniem demokracji w każdym z tych krajów. Pożądany kształt obrachunku z przeszłością wynika zatem - w ocenie autora - z określonego kontekstu politycznego, historycznego i intelektualnego.

Janusz Kochanowski, Rozliczenie z przeszłością w Polsce

Autor odnosi się krytycznie do kontekstu obrachunku z przeszłością w Polsce. Jego zdaniem, negacja generalnej odpowiedzialności za zbrodnie przeszłości, dokonana przez polską doktrynę prawa karnego, była wynikiem uproszczonego rozumowania i służebnego pojmowania przez nią swej roli, zarówno wobec poprzedniego, jak i obecnego systemu. Przyjęte w Polsce rozwiązania instytucjonalne prowadziły ex post do legitymizacji poprzedniego systemu prawa (bezprawia) i wymiaru sprawiedliwości. W prezentowanym obrazie konsekwencji braku odpowiedzialności na Pierwszy Plan wysuwa się powrót do władzy nomenklatury komunistycznej i dokonywane przez nią zawłaszczenie państwa. Odpowiedzialność, która w pierwszej kolejności zwraca się ku przeszłości - służy budowaniu przyszłego ładu moralnego. Brak odpowiedzialności za zbrodniczy system i instrumentalne kwestionowanie jej sensu jest - w jego ocenie - jedną z głównych przyczyn zaniku normatywności i rozpadu kapitału społecznego.

Po za tym:

●
WOKÓŁ SPRAW POLSKICH

Rola obrachunku z przeszłością w budowaniu ładu społecznego. Dyskusja redakcyjna z udziałem Antoniego Dudka, Janusza Kochanowskiego, Ireneusza Krzemińskiego, Wojciecha Roszkowskiego,

Pawła Śpiewaka, Bronisława Wildsteina

Andrzej Zybertowicz, Paradoxy niewiedzy i ukryci aktorzy

Maciej Rybiński, Dekomunizacja po niemiecku i po polsku. My mamy gest

Zdzisław Krasnodębski, O genezie III Rzeczypospolitej raz jeszcze

Listy otwarte w sprawie IPN i lustracji.

ROZPRAWY O IUS ET LEX

Lech Morawski, Pozytywizm „twardy”, pozytywizm „miękki” i pozytywizm martwy

RECENZJE

Adam Czarnota, Radykalne zło a prawo, czyli jak mierzyć się z trudną przeszłością. Przewodnik po literaturze.

Jerzy Zajadło, Szczególna polska drogaw Uwagi na marginesie opracowania E. Weigend, A. Zoll, Polen...

Sebastian Sykuna, Roberta Alexy’ego argument z bezprawia

Lech Morawski, O książce M. Krygier, A. Czarnota (red.) “The Rule of Law After Communism. Problem and Prospects in Central-East Europe”

Andrzej Kojder, Uwagi o książce Marii Łoś i Andrzeja Zybertowicza: Privatizing the Police State. The Case of Poland (Macmillan Press & St. Martin’s Press 2000)

Andrzej Paczkowski, „Przeszłości ślad dłoń nasza zmiata”, czyli ciąg dalszy Czarnej Księgi Komunizmu

Jan Nowak-Jeziorański, Angielskie świadectwo prawdy

ORZECZNICTWO

Bolesław Banaszkiwicz, Obrachunek z totalitarną przeszłością w Polsce z perspektywy TK

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 marca 2001 roku w sprawach Streletz, Kessler, Krenz v. Germany (Applications nos. 34044/96, 35532/97, 44801/98) oraz K.-H.W. v. Germany (Application no. 37201/97). Komentarz Jerzego Zajadły.

Orzeczenie Sądu Najwyższego w sprawie Jurczyka. Głosa Tomasza Krawczyka, głosa Marii Rogackiej-Rzewnickiej

BIBLIOGRAFIA międzynarodowych prac z zakresu tzw. sprawiedliwości transformacyjnej

AKTUALNOŚCI

Wywiad z Georgem P. Fletcherem w sprawie rozliczenia łamania praw człowieka w Iraku

Z DZIAŁALNOŚCI IUS ET LEX

BIOGRAMY CZŁONKÓW KOLEGIÓW

INFORMACJA DLA AUTORÓW

